

Ткачівська М. Р.,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

АБРЕВІАТУРИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються особливості аббревіатур та стратегії їх перекладу. Здійснюється аналіз дослідження аббревіатур у художній літературі та подаються способи їх відтворення, ілюстровані прикладами.

Ключові слова: переклад, скорочення, аббревіатура, відтворення, способи перекладу.

В статье рассматриваются особенности аббревиатур и их виды. Осуществляется анализ воспроизведения аббревиатур на иностранный язык, некоторые способы их перевода иллюстрируются на примерах из художественной литературы.

Ключевые слова: перевод, аббревиатура, сокращение, воспроизведение, способы перевода.

The article «Abbreviations in fiction literature and the strategies of their translation» deals with the peculiarities of abbreviations and the strategies of their translation. The research of abbreviations in fiction literature is analyzed. The ways of reproduction of abbreviations are presented and the examples which illustrate them are provided.

Key words: translation, abridgement, abbreviation, reproduction, ways of translation.

Мова як жива субстанція перебуває в перманентному розвитку, який відповідає крокові часу та малюнку його світобачення. Інакше вона була би приречена на передчасне старіння. Не тільки мова йде в крок з мовцем, його інтересами та потребами, але й мовець прилаштовується до мови, вносячи в неї нові слова і даруючи їй нове обличчя часу. Зворотню картину спостерігаємо у діаспорі, де нерідко мова застигає на рівні останнього мовця, який втратив фізичний зв'язок із батьківщиною (наприклад, канадійські українці третього покоління, казахські німці, аміш (американські німці, що розмовляють і пишуть старонімецьким діалектом, який вони зберегли в мовній ізоляції упродовж двох століть). Така доля спіткає ледь не кожному «усамітнену» мову, в якій перерізається пуповина із джерелом її живлення і розвитку. Та навіть у діаспорі мова може мати сьогочасне обличчя, якщо вона не відгороджена від доступу до сучасних засобів масової інформації, новітньої літератури, спілкування з іншими носіями мови і культури, що мають тісний зв'язок із прабатьківщиною їх мови.

Незважаючи на це, кожна жива мова не може вберегтися від небувалого напливу іншомовних вкраплень (наприклад: коуч, голкіпер, корнер, лайнсмен, тайм-аут), складних і часто малозрозумілих слів та термінів, нерідко складених із складів та окремих букв, які потребують додаткового розшифрування. Мова йде про аббревіацію – один із продуктивних способів словотвору. Аббревіація (*від лат. abbreviatio: скорочення*) – «це спосіб словотворення в українській мові, який передбачає скорочення основ слів і їх складання, поєднання усіченої основи зі словом, утворення похідного слова при усіченні твірної частини. Аббревіація забезпечує появу аббревіатур та їх різновидів – акроніма, апокопи, аферези» [9, с. 9]. У нашому дослідженні для позначення скорочень послуговуватимемося терміном «аббревіатура», тобто слово, яке утворилося «скороченням двох або кількох слів, складів чи літер» [14, с. 75].

Абревіатури, за твердженням В.Нікішиної, «полегшують запам'ятовування довгих назв й одночасно функціонування чужих назв без потреби їх розгортання й пояснення» [12]. Економія часу та місця спостерігається під час переписки за допомогою SMS (*IHDL – ich habe dich lieb, HDGDL – hab' dich ganz doll lieb*), електронної пошти (*MfG – mit freundlichen Grüßen*), а також спілкування в інтернеті, що є так званою «проміжною формою» між письмовим та усним мовленням: *lg – liebe Grüße, Lzs – Lust zu schreiben, gn8 – gute Nacht, zK – zum Kotzen, wd – wieder da*). Вони формують новий погляд на мову у новому дзеркалі часу.

Не можна не погодитися з думкою С.Барбазевої та А.Авраменко, що «...тенденція економії мовних засобів і вдосконалення мовної форми» [1, с. 911] сприяють створенню все більшої кількості аббревіатур у всіх ланках життя. Якщо для пересічного мовця, який не заглиблюється в аббревіатури, розуміючи або ж не завжди до кінця усвідомлюючи їх повне значення, це не є настільки суттєве, то для перекладача, який мусить відтворити не тільки форму, але й зміст аббревіатури і далеко не завжди може відстежити «мовні заплави», це дедалі частіше утруднює працю. Особливо ж коли йдеться про спеціальні галузі.

Якщо у медицині «неадекватний переклад аббревіатур може коштувати людині життя» [1, с. 911], то неправильне розуміння скорочень в інших галузях хай і не є настільки небезпечним, все ж може призвести до певної плутанини у розумінні тексту чи навіть завдати шкоди. Відповідно до широти вживання, аббревіатури «як один із видів оптимізації мовного повідомлення» [1, с. 911], можуть бути загальновідомі, відомі певному колу мовців (пов'язаних фахом, зацікавленнями тощо), або ж майже невідомі. Якщо перших два види не складають особливих труднощів для розуміння і, зазвичай, мають свою фіксацію у словниках, то із маловідомими аббревіатурами нерідко важко «вийти на лад» не тільки іншомовному перекладачу, але й читачеві.

Абревіатура – це конотативний згусток, який часто застигає у своїй складеній формі і рідко вживається у розгорнутому вигляді (СНІД – AIDS, ДНК – DNS). Як зазначає А.Федорінов, аббревіатура – це «особливе слово, що відрізняється від інших... Як стенографічний знак є представником, заміником звичайного слова, так і скорочення, представляє іншу, потенційно існуючу в нім одиницю, що вийшла із уламків, з яких воно складене» [15].

Сучасна мова не те що не відчуває нестатку в аббревіатурах: вона переповнена ними навіть у тих випадках, де нема потреби їх вживання. Йдеться про іншомовні аббревіатури, які мають українські відповідники. Згідно із статистичними даними, «...у наш час у словниках можна віднайти приблизно від 15 до 20 тисяч скорочень у сучасних мовах» [15]. З ними важко розібратися не тільки допитливому мовцю, але й кожному, хто закинений

у мовну стихію. Тут не може йти мова про перманентно підготовленого читача чи слухача. Зрештою, кожен читач чи слухач не завжди вдаватиметься до лексикографічних джерел, навіть якщо та чи інша аббревіатура у них зафіксована. Крім того, існує певна мода на скорочення. Наприклад, молодіжний жаргон (корінь слова + закінчення -і): *Alki, Asi, Drogi, Fuzzi, Hirni, Hunni*, (корінь слова + закінчення -о): *Anarcho, Brutalo, Macho, Normalo*), фаховий жаргон (медичний, військовий, комп'ютерний тощо). Багато хто не підозрює, що ті чи інші слова є скороченнями (наприклад: комсомол, інтернет) «Збільшення кількості скорочень пояснюється тим, що складні слова і словосполучення є громіздкі і незручні, і, звичайно, з'являється прагнення відтворити їх коротко» [13]. Їхнє вживання В.Нікішина виправдовує тим, що аббревіатури «...полегшують запам'ятовування довгих назв і одночасно функціонування чужих назв» [12]. Однак, як вважає К.Сльцов, «аббревіація не може вважатися виключно способом досягнення економії мовних засобів» [7].

Дослідженнями аббревіатур та їх відтворення займалися такі українські та зарубіжні вчені, як А. Паршин, Л. Беляєва, С. Влахов, С. Флорін, К. Сльцов, Є. Волошин, О. Костеріна, С. Барбазева А. Авраменко, Т. Куйвінен, В. Нікішина, І. Виклюк, І. Берьозкіна та ін. Дослідники присвятили свої праці перекладу аббревіатур у різних сферах діяльності: медицині (С. Барбазева, А. Авраменко), в технічній літературі (І.Берьозкіна), комп'ютерних технологіях, інтернет (О. Костеріна), у текстах публіцистичного стилю (Т. Мудраченко, А. Харченко, В. Нікішина, І. Виклюк). Різновиди аббревіатур – акронім, апокопа, та афереза – досліджували С. Барбазева та А. Авраменко.

Метою нашої статті є дослідження аббревіатур і їх відтворення у перекладах творів сучасної художньої літератури. Для досягнення цієї мети узагальнюються існуючі наукові розвідки про аббревіатури, їх класифікації та способи перекладу, а також систематизується їх відтворення у німецькомовних перекладах постмодерних творів.

Якщо одне-два століття тому мова потребувала таких слів, як мрія (М. Старицький), то сьогоднішній день щоразу поповнюється складними словами та скороченнями. А.Паршин виділяє наступні види скорочень: «1. Буквенні скорочення (ініціальний тип скорочення): скорочене слово – його перша буква, а скорочене словосполучення – перші букви компонентів...; часто скорочується частина словосполучення; в деяких випадках скорочується тільки перший елемент... 2. Скорочення складів (скорочення складів, початкові склади компонентів словосполучень, скорочення, які складаються із букв або складів, шляхом початкового складу першого компонента і кінцевого слова другого компонента, ...»літерні» терміни). 3. Усічені слова (усічення при якому залишається початкова частина слова; при якому залишається кінцева частина слова; в якому випадає середня частина слова; усічення, при якому залишаються два склади; усічення прикметника у складному терміні). 4. Стягування (характерне для неологізмів)» [13].

Відповідно до класифікації Л.Беляєвої, аббревіатури поділяються на: 1. Ініціальні (буквенні, звукові (читаються як звичайні слова), буквенно-звукові); 2. Складові; 3. Змішаного типу (складові й ініціальні; початкова частина першого і друге слово; початкова частина першого слова і непрямий відмінок другого; телескопічні; 4. Скорочення слова до початкової частини) [2, с. 109].

Беручи за основу поділ аббревіатур на лексичні, буквенні та звукові, С. Барбазева та А. Авраменко розглядають наступні типи лексичних скорочень: «1) аббревіатури ініціального типу (утворені із початкових букв кожного слова і складі словосполучення), 2) аббревіатури, утворені складанням початкових частин слів, 3) аббревіатури змішаного типу, які складаються як із початкових частин слів так і з початкових звуків» [1].

Коли мова йде про переклад аббревіатур, не варто думати, що перекладач, затиснений у Прокрустове ложе малозрозумілих комбінацій із букв та складів, не може знайти виходу із глухого кута неперекладності. Звичайно, його насторожують маловідомі аббревіатури і змушують вдаватися до додаткового аналізу. Проте, як вважає А. Федорінов, багато з морфологічних аббревіатур є цілком зрозумілі (морфлот, промтовари), а значна кількість скорочень, в том числі і ініціальні, наведені в словниках» [15]. Деякі з них подаються у коментарі, якщо мова йде про художню літературу. Далеко не кожен автор вдається до перевантаження текстів скороченнями, чого не скажеш про постмодерну літературу. Тут переклад аббревіатур опирається не тільки на наявність фонових знань перекладача, але й загальну перекладацьку ерудицію та вміння поетапно орієнтуватися у нетрях старих і нових аббревіатур. Варто погодитися із риторичним запитанням К.Сльцова та його коментарем: «Чи можна (...) пред'являти перекладачеві претензії щодо незнання повного найменування тої чи іншої аббревіатури? (адже – М. Т.) ...такі претензії будуть справедливими не завжди» [7]. Чималу роль відіграє при цьому завуальована ідея автора та контекст. Зрозуміло, що не завжди перекладач може зорієнтуватися у тексті. Але, як стверджує далі К.Сльцов, «...сутність перекладацької роботи передбачає виконання набагато ширшої задачі, а саме забезпечення міжкультурної комунікації» [7].

На думку А. Федорінова, «скорочення повинне на загальних підставах підпорядковуватись правилам перекладу лексики, які базуються на семантичній відповідності між співвідносними одиницями даної пари мов; близькість до термінів, тобто відсутність конотацій, ще більше висуває на передній план необхідність передачі смислової сторони аббревіатур» [15]. Незважаючи на це, перекладач повинен володіти певним інструментарієм, необхідним для відтворення аббревіатур та порядковістю їх використання. Мова йде про «перекладацьку стратегію», яку до сих пір багато лінгвістів трактують по-різному [7].

Розглядаючи переклад скорочень, А. Паршин пропонує такі етапи процесу їх відтворення як дешифрування та відтворення корелята. Для дешифрування науковець пропонує відповідні кроки її досягнення: пошук відповідника у спеціальних словниках, «дешифрування по частинах», перегляд тематично близьких текстів, реконструкція вихідної термінологічної групи (здійснюється справа наліво і починається з аналізу і відбору можливих корелятивів для крайньої правої букви скорочення, що відповідає базовому слову) [13].

Аналогічної думки дотримується і Л. Беляєва, яка у послідовності дій перекладача звертає увагу на те, що спочатку «абrevіатури при перекладі повинні бути розшифровані і перекладені» [2, с. 112]. Тобто, мова йде про розшифрування абrevіатури в мові оригіналу та повний її переклад [2].

Для відтворення корелята А. Паршин пропонує наступні способи перекладу: 1) Передача англійського скорочення еквівалентом російського скорочення; 2) Запозичення англійського скорочення; 3) Передача англійського скорочення методом транслітерації; 4) Передача англійського скорочення методом транскрипції; 5) Описовий переклад англійського скорочення; 6) Створення нового російського скорочення [13].

Л. Беляєва розглядає такі способи перекладу абrevіатур: «Повне запозичення іншомовного скорочення (Напр., ENEL = фірма ENEL), транслітерація (Seato = Сеато), транскрибування (NATO = НАТО), звуко-буквенне транскрибування (BBC – Бі-Бі-Сі), переклад повної форми (COLA – Cost of Living Adjustment – індексація вартості життя) [2, с. 110].

І. Берюзкіна при аналізі абrevіатур та скорочень в авіаційних англomовних текстах використовує такі способи перекладу абrevіатур як транслітерація, експлікація та калькування [3], з яких найпродуктивнішими визначені калькування та експлікація.

До найпоширеніших різновидів абrevіатур належать акроніми. Акронім – це «абrevіатура, яка складається з початкових літер або звуків слів твiрного словосполучення, що вимовляється як окреме слово, а не політерно» [14, с. 156]. Оскільки «здебільшого смислове значення таких акронімів не збігається із семантикою схожих за звучанням слів» [9, с. 42], відтворити акронім за допомогою акроніма неймовірно складно. С. Барбазева та А. Авраменко зупиняються на трьох тенденціях перекладу акронімів у російській мові: «1) транслітерація; 2) запозичення акроніма у вихідному вигляді [...]; 3) створення адекватної абrevіатури із російських термінів» [1].

Розглядаючи переклади творів сучасних українських постмодерних письменників на німецьку мову, спостерігаємо у них наявність різного роду абrevіатур, які у значній мірі належать до часів доби Радянського Союзу. «В українській мові з притаманною їй тенденцією до милозвучності, природної рівноваги голосних і приголосних абrevіатури видаються чужорідним вербалізмом (марнослів'ям), привнесеним зі сторони мовної стихії; особливо вживана за комуністичного режиму: ЦК ВКП(б), ДПУ, КДБ та ін.» [9, с. 9]. Щедрими на такі та схожі абrevіатури є твори таких відомих письменників-постмодерністів, як Ю. Андруховича, С. Жадана, Л. Дереша.

Способи перекладу абrevіатур, які зустрічаються в художньої літературі, виходять за рамки попередніх класифікацій. Це залежить від багатьох чинників: стилю автора та його ідеї, опис певної доби, характер героїв, контекст тощо. Отже, для перекладу абrevіатур із сучасної художньої літератури пропонуємо таку способи перекладу абrevіатур: транскрипція: НАТО – die NATO (Андрухович, «Моя остання територія»), транслітерація: ЛуГоСад – LuHoSad (Андрухович, «Таємниця»); звуко-буквенне транскрибування, звуко-буквенне транскрибування → буквенне транскрибування: енкаведе – NKWD (Андрухович, «Таємниця»), еН-Ка-Ве-Де – NKWD (Дереш «Культ»); транскрипція + коментар: ОУН – OUN Organisation der Ukrainischen Nationalisten (Андрухович, «Таємниця»); переклад абrevіатури або запозичення існуючої іноземної абrevіатури: агенти ЦРУ – CIA-Agenten (Андрухович, «Таємниця»); громадяне есенге – die GUS-Bürger (Андрухович, «Таємниця»); НЛО – UFO (Дереш «Культ»); гіпо-гіперонімічний переклад: ЗІЛ – LKW (Андрухович, «Таємниця»); повернення до мови-джерела: «Ауді» чи «бемки» – AUDI oder BMW (Андрухович, «Диявол ховається в сирі»); згортання абrevіатури (відтворення абrevіатури повною формою): ЗУНР – Die Westukrainische Volksrepublik (Андрухович, «Таємниця»); ПЗ – Lokomotivengerparaturfabrik (Андрухович, «Таємниця»); згортання повної форми словосполучення в абrevіатуру: Сполучені Штати Америки – die USA (Андрухович, «Диявол ховається в сирі»); ситуативний відповідник люди пеемже – DWS-Menschen (Андрухович, «Диявол ховається в сирі»); таємні агентки – ІМ (Андрухович, «Таємниця») комбінована реномінація: тіві – TV-Sender (Жадан «Депеш Мод»); різні види перекладу: есесер – СССР, UdSSR (Андрухович, «Таємниця»). Відтворення афери-зи може здійснюватися за допомогою повної абrevіатури: гебісти – *KGBer* (Андрухович «...»), гебешник – *der KGB-Offizier* (Жадан «Депеш Мод»).

Гра абrevіатур як особливо вишукане мистецтво автора потребує особливої кмітливості перекладача. Наприклад: студрада (стукрада) – Study-Rat (Андрухович, «Таємниця»).

Отже, абrevіатура – це не просто низка звуків, букв та складів, це – низка залежних один від одного конотатів, пов'язаних між собою як формою, так і змістом. Абrevіатура нерідко окреслює поняття, які читач чи слухач зазвичай не дешифрує, оскільки сприймає її як повноцінну лексичну одиницю, не задумуючись про її співвіднесеність до абrevіатури. Проте для перекладача не існує поверховості у підході до відтворення будь-якого виду абrevіатур, незважаючи на те, про який вид перекладу йде мова. До найпродуктивніших способів перекладу абrevіатур належать транскрипція, транслітерація, відтворення абrevіатури повною формою, використання ситуативного відповідника та коментаря. Підсумовуючи вищесказане, доходимо висновку, що питання перекладу абrevіатур належить до важливих проблем трансляторики і потребує подальшого аналізу.

Література:

1. Барбазева С. С. Особенности перевода аббревиатур в англоязычном медицинском тексте (на материале терминологии кардиологии) [Електронний ресурс] / С. С. Барбазева, А. А. Авраменко // Филология. – Самара, 2011. – С. 911-915. – Режим доступу : http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2011/2011_2_911_916.pdf.

2. Беляєва Л. Н. Теория и практика перевода: Учебное пособие / Л. Н. Беляєва. – СПб. : ООО «Книжный Дом», 2007. – 212 с.

3. Берюзкіна І. О. Аббревіатури та скорочення в авіаційних англомовних текстах та особливості їх перекладу / І. О. Берюзкіна // Матеріали II Регіональної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми прикладної лінгвістики очима наукової молоді». Харків, 8 листопада 2012 р.: Тези доповідей. – Х. : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. С. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2012. – 105 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Виктюк І. Функціонально-стилістичний аналіз перекладу аббревіатур з турецької мови на українську (на матеріалі текстів публіцистичного стилю) І.Виктюк // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2011. – Випуск 54. – С. 237-243.
6. Влахов С. Непереводимое в переводе. Реалии / С. Влахов, С. Флорин // Мастерство перевода: Сб. Статей. 1969. – М. : Сов. писатель, 1970. – С. 432-456.
7. Ельцов К. А. Аббревиация в русской и немецкой политической терминологии как проблема перевода. Автореферат. – Москва, 2005. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disserscat.com/content/strategiya-perevoda-abbreviatur>.
8. Ковалів Ю. А. Літературознавча енциклопедія / Ю. А. Ковалів. – Київ : Видавничий центр «Академія», – 2007. – Том 1. – 607 с.
9. Ковалів Ю. А. Літературознавча енциклопедія / Ю. А. Ковалів. – Київ. Видавничий центр «Академія». – 2007. – Том 2. – 621 с.
10. Костерина О. Н. Лексические сокращения в современном английском языке: Структурный и прагматический аспекты. Автореферат. Санкт-Петербург 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disserscat.com/content/leksicheskie-sokrashcheniya-v-sovremennom-angliiskom-yazyke-strukturnyi-i-pragmaticheskii-as#ixzz2exTrv31M>.
11. Мудраченко Т. Б. Переклад українською мовою аббревіатур у заголовках англомовних газет / Т. Б. Мудраченко, А. О. Харченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/MicroCAD/2012/S19/ПЕРЕКЛАД%20УКР%20МОВОЮ%20АБРЕВІАТУР%20У%20ЗАГОЛОВКАХ%20АНГЛОМОВНИХ%20ГАЗЕТ.pdf>.
12. Нікішина В. Особливості перекладу аббревіатур та інших скорочень/ В. Нікішина //Лінгвістика. Випуск X. – С. 137-138. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvkhdu/2010_X/26.pdf.
13. Паршин А. Теория и практика перевода / А. Паршин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.perevod4ik.com/aticles/article3-2.php>
14. Словник української мови у двадцяти томах. Том перший / Укладачі Л. Л. Шевченко, В. В. Чумак, Г. М. Ярун, І. В. Левченко, О. В. Бугаков, В. М. Білоножко//Головний науковий редактор В. М. Русанівський. – НВП, «Видавництво «Наукова думка», 2010. – 911 с.
15. Федоринов А. К проблеме перевода покращений / А. К. Федоринов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : conference.osu.ru/assets/files/conf.../666.doc